

ВІЙСЬКОВІ СУДИ

Пахомов В. В., доктор юридичних наук, доцент

Завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права СумДУ

Дегтяр Р. О.

Студентка 2-го курсу навчально-наукового інституту права СумДУ

м. Суми

Зважаючи на активне реформування національних збройних сил, парламентарі мають намір відновити військові суди. Законотворці переконані, що цивільні судді затягують розгляд військових справ через їхню специфіку. Механізм відновлення військових судів прописаний у законопроекті №2557 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо утворення військових судів та окремих організаційних питань)», який був представлений до Верховної Ради 03.02.2016.

Як зазначив у своєму інтерв'ю суддя Шевченківського районного суду Євгеній Сидоров, по-перше, військовий суд – це державний орган, адже на відміну від тих самих судів офіцерської честі, військовий суд здійснює функції держави та може застосовувати заходи державного, а не громадського примусу.

По-друге, оскільки справи та спори, що розглядає військовий суд, так чи інакше пов'язані зі збройними силами, а значить і з національною безпекою, державною таємницею та обороноздатністю країни, військовий суд – це особливий процес розгляду цих справ і спорів. У деяких іноземних країнах цей особливий процес забезпечується шляхом здійснення правосуддя відповідно до особливих процесуальних кодексів. В інших країнах, зокрема в нашій, такого ж ефекту досягали шляхом введення в загальні процесуальні кодекси особливих правил судочинства щодо військовослужбовців.

По-третє, військовий суд – це особливий склад суду. Розгляд справ у військових судах, у тих країнах, де вони існують, здійснюється судьями-офіцерами, які є спеціалістами у питаннях права, що стосуються збройних сил.

По-четверте, військовий суд – це прийняті суддями цих судів іменем України судові рішення з питань, що належать до компетенції військових судів [1].

В Україні є досвід існування військових судів. Як і багато чого іншого, вони дісталися нам у спадок від Радянського союзу. Після розпаду СРСР на території України продовжували діяти військові трибунали гарнізонів та з'єднань, які підпорядковувались військовим трибуналам військових округів та військовому трибуналу Чорноморського флоту. 3 лютого 1993 року військові трибунали були перейменовані у військові суди України. Систему військових судів склали військові суди гарнізонів – як місцеві суди, військові суди регіонів і Військово-Морських Сил – як апеляційні суди. У складі Верховного Суду України діяла Військова судова колегія, яка 2001 року була перейменована у військову палату Верховного Суду України.

До ліквідації у 2010 році військові суди входили до системи судів загальної юрисдикції. За законом вони належали до загальних судів і здійснювали правосуддя у Збройних силах та інших військових формуваннях, утворених відповідно до закону. До їх компетенції був віднесений розгляд виключно кримінальних справ та справ про корупційні адміністративні правопорушення. До цього військовим судам також були підвідомчі справи про всі злочини, скоєні військовослужбовцями ЗСУ, прикордонних військ, СБУ та інших військових формувань, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, всі справи про шпигунство, а також деякі інші категорії справ, у тому числі, пов'язані із захистом прав і свобод військовослужбовців.

Відмінність правового статусу військового судді від інших служителів Феміди полягала в тому, що він перебував на військовій службі та мав офіцерське звання. Військовими суддями були у своїй більшості фахівці, які отримали спеціальну військово-юридичну освіту, мали великий стаж роботи у військових формуваннях, досконало знали не тільки право, але і військове законодавство, військові правила і традиції, які мають велике значення у військовому середовищі [2].

У чому причина неспроможності судів загальної юрисдикції ефективно розглядати справи стосовно військових?

Причин, насправді, є цілий ряд.

Головна причина – у самих суддях. Вони справжні професіонали, які самовіддано і професійно виконують свої обов'язки, однак більшість з них ніколи не мали жодного відношення до армії та ніколи не брали участі у бойових діях. Цивільні судді не в змозі ефективно та швидко розглянути справу, оскільки не знайомі з специфікою всіх обставин, які мають значення для її розгляду – а, значить, розгляд справи затягується.

Другою причиною неефективності судів загальної юрисдикції при розгляді справ, пов'язаних з військовими є наступне: в Україні сьогодні майже війна, і жоден військовослужбовець з впевненістю не можна сказати, де він буде завтра. Таким чином, справжньою проблемою стає допит свідків у справах.

Третя причина: військові злочини – це у значній мірі справи, пов'язані з військовою таємницею. Документи із грифами секретності не можна просто так принести до суду та знайомитись із ними у своєму кабінеті, для цього потрібно спеціальне приміщення, якими не обладнано суди першої інстанції.

Військовий суд – це невід'ємна частина системи захисту прав та законних інтересів військовослужбовців у багатьох розвинутих країнах світу та Європи. Військові суди успішно функціонують у майже 40 розвинутих країнах світу, які мають власні збройні сили, серед них такі країни як Великобританія, США, Бельгія, Швейцарія, Швеція, Канада, Іспанія, Ізраїль, Польща. Франція свого часу ліквідувала військові суди, однак згодом це рішення було визнано помилковим, а систему військових судів було відновлено.

Практика розгляду справ у розташуваннях військових частин є найбільш ефективним способом реалізувати принципи гласності та доступності судового процесу для військовослужбовців, оскільки останні не в змозі відвідувати у вільний від служби час судові процеси за межами частини.

Сьогодні все більше і більше людей говорить про необхідність відновлення військових судів. Вже зрозуміло, що лише спеціальний суд із справжніми професіоналами може ефективно відповісти на виклик часу.

З моменту ліквідації військових судів пройшло лише п'ять років – і кадри, які протягом багатьох років захищали законність в Українському війську, все ще спроможні повернутись до строю [3].

Отже проблема є, вона нагальна і потребує швидкого і кардинального вирішення. Але якого? По-перше, треба рішуче відкинути всі аргументи «проти» відновлення військових судів і не витратити на це час. Дискусія можлива тільки щодо того, якими ці суди будуть. Вищенаведені законопроекти про відновлення військових судів, за оцінками вітчизняних правників, мають цілий ряд ґрунтовних зауважень, особливо щодо сфери їх повноважень.

В той же час, найбільш цікавими виглядають пропозиції організації дуалістичної системи військових судів – мирного і військового часу. Для мирного часу пропонується відновити ту систему, яка існувала до 2010 року – військова організація держави суттєво виросла чисельно і, скоріш за все, залишиться такою і після війни. Тому цивільні суди, навіть «дуже професійні», просто не потягнуть забезпечення її існування. До їх компетенції пропонується віднести кримінальні, адміністративні та цивільні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у ЗСУ та інших військових формуваннях.

Для ситуації війни, зокрема, гібридної, пропонується прийняти окремий закон, який би тимчасово виводив військові суди із системи загальної юрисдикції і визначав їх як спеціалізовані. До речі, в більшості європейських країн військові суди відносяться саме до спеціальних. Головна мета цього закону – створити гнучку систему адаптації військового правосуддя до рівня загроз безпеці держави воєнного часу.

Такий закон, зокрема, може включати створення інституту тимчасового призначення, звільнення та переведення військових суддів за

спрощеною процедурою, можливість оперативно адаптувати мережу військових судів залежно від зміни дислокації військових формувань [2].

ЛІТЕРАТУРА:

1. «Без військових судів потрібного рівня ефективності правосуддя у військових формуваннях не досягти» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jur-gazeta.com/interview/-bez-viyskovih-sudiv-potribnogo-rivnya-efektivnosti-pravosuddya-u-viyskovih-formuvannyah-ne-dosyagti.html>
2. Левченко І. Третій рік війни. А судді хто? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cacds.org.ua/ru/safe/theme/914>.
3. Сидоров Є. Військові суди: назад до строю // Українська правда.-2015

Дегтяр, Р.О. Військові суди [Текст] / Р.О. Дегтяр, В.В. Пахомов // Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 4–5 листопада 2016 р. – Дніпро: ГО «Правовий світ», 2016. – С. 173–176.